

УДК 341:343.32

С. М. Кучанський, ст. викладачОдеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

У статті розглянуто особливості кримінально-правової охорони інформації з обмеженим доступом на підставі чинного кримінального законодавства ряду зарубіжних країн, а також встановлено об'єктивні та суб'єктивні ознаки окремих видів злочинів, пов'язаних з обігом інформації з обмеженим досвідом.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, державна таємниця.

Прогрес в галузі інформаційних технологій, зокрема в сфері розробки та впровадження програмного забезпечення в діяльність державних органів, розповсюдженість використання інформаційних обліків, а також активність у формуванні баз персональних даних загострили проблему правового регулювання обігу інформації з обмеженим доступом. Для визначення шляхів вирішення цих проблем у вітчизняному законодавстві позитивним є дослідження міжнародного досвіду питань кримінально-правової охорони інформації з обмеженим доступом.

Право доступу до інформації, передбачене в Конституціях та законодавствах більшості країн, не є абсолютним. Так, в п. 3 ст. 19 Міжнародного пакту про громадські та політичні права визначено конкретні вимоги щодо встановлення обмежень свободи інформації. Користування правами, передбаченими в п. 2 ст. 19, накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути пов'язане з певними обмеженнями, які мають встановлюватися законом і бути необхідними для поважання прав і репутації інших осіб, для охорони національної безпеки, і як однієї з її складових — інформаційної, громадського порядку. Детальні вимоги щодо обмеження прав на інформацію розроблені в рамках Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, до якої приєдналась Україна. Здійснення інформаційних свобод може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або покарань, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання правопорушенням або злочинам, для захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1, ст. 19].

Суспільні відносини, що виникають у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, як в Україні, так і в зарубіжних країнах, охороняються окремими кримінально-правовими законами. Аналіз законів про кримінальну відповідальність зарубіжних країн дає підстави вважати, що злочини, предметом яких є інформація з обмеженим доступом, в залежності від власника інформації можна поділити на дві групи. До першої групи слід віднести злочини, предметом яких визнається інформація, що є власністю держави. Другу групу становитимуть злочини, предметом яких є інформація, що є власністю фізичних та недержавних юридичних осіб.

До першої групи злочинів можна віднести шпигунство, розголошення державної таємниці, розголошення службової таємниці, що містяться в КК переважної більшості країн. Особливістю шпигунства в законодавствах зарубіжних країн є те, що, по-перше, адресатом передачі інформації є іноземні держави, іноземні організації чи їх представники; по-друге, суб'єктом цього злочину визнається іноземний громадянин або особа без громадянства; по-третє, відомості можуть бути використанні для завдання шкоди суверенітету, територіальній цілісності або зовнішній безпеці країни. Предметом шпигунства законодавства вказаних країн визнають державну інформацію.

В законодавствах ряду країн (наприклад, Російська Федерація, Республіка Казахстан, Естонія, Франція тощо) предметом шпигунства визнають державну таємницю, а також інші відомості, розголошення яких може спричинити шкоду зовнішній безпеці чи суверенітету країни. Законодавці цих країн не наголошують на певному правовому режимі інформації (за винятком державної таємниці), за передачу чи збирання якої настає кримінальна відповідальність, а лише називають її «інші відомості». Тобто предметом цього злочину можуть бути не тільки інформація з обмеженим доступом, а й будь-які відомості, які цікавлять розвідувальні служби іноземних держав. секрети [2, 688].

В законодавствах таких країн, як ФРН, Швейцарія, Болгарія, Голландія, Латвійська республіка, Республіка Узбекистан, предметом шпигунства є тільки державна інформація з обмеженим доступом. Так, наприклад, в Швейцарії дипломатичним шпигунством є розголошення або надання доступу іноземній державі чи агентурі таємниці, збирання якої необхідне для добробуту Конфедерації [3, 248]. В ФРН шпигунською агентурною діяльністю є здійснення на користь іноземної держави дій, спрямованих на збирання або повідомлення державної таємниці, або надання згоди до ведення такої діяльності іноземній державі або її представникам [4, 73].

Наступним злочиним, предметом якого є інформація з обмеженим доступом, що є власністю держави, є розголошення державної таємниці. Якщо мета збирання державної інформації не полягає в використанні відомостей на шкоду суверенітету, територіальній цілісності або зовнішній безпеці та адресатом передачі інформації не є іноземні держави, організації чи їх представники, кримінальна відповідальність настає за такий злочин, як розголошення державної таємниці або іншої таємниці, що є власністю держави. Суб'єктом цих злочинів в законодавствах більшості зарубіжних країн є особа, якій відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службової або професійної діяльності.

Особливої уваги потребують злочини, предметом яких визнаються відомості, що є власністю держави, але не становлять державної таємниці. В законодавствах різних країн це поняття термінологічно має різні назви: «офіційні акції або відомості» (США), «відомості, що не підлягають оголошенню» (Латвія), «інформація для внутрішнього користування» (Естонія), «конфіденційна інформація» (Данія), «службова таємниця» (Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Республіка Польща, Швейцарська Конфедерація) та інші. В сучасному українському законодавстві під такою інформацією розуміється конфіденційна інформація, яка є власністю держави.

Слід наголосити, що інформація з обмеженим доступом, яка є власністю держави, але не становить державної таємниці, в одних країнах охороняється окремими кримінально-правовими засобами, а в інших — поруч із державною та іншими видами таємниць.

В законах про кримінальну відповідальність таких країн, як КНР (ст. 111), Республіка Узбекистан (ст. 162), Голландія (ст. 98), Республіка Таджикистан (ст. 308), РФ (ст. 276), Азербайджанська республіка (ст. 276), кримінальна відповідальність за незаконні дії із інформацією з обмеженим доступом, яка є власністю держави, але не становить державної таємниці, передбачена за такі злочини як шпигунство та розголошення службових секретів.

Згідно зі ст. 162 КК Республіки Узбекистан розголошенням державних секретів є розголошення або передача державних секретів, тобто відомостей, що становлять державну, військову або службову таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі по роду службової або професійної діяльності, при відсутності ознак державної зради [5, 186]. Тобто предметом цього злочину поруч із державною таємницею є службова та військова таємниці.

В Швейцарії інформація з обмеженим доступом, яка є власністю держави, але не становить державної таємниці, має назву «відомості, що містяться в службових актах, які не підлягають оголошенню» та «службова таємниця». Такі відомості є предметом злочинів, передбачених ст.ст. 293, 320, 321, 321bis КК Швейцарії. Об'єктивна сторона цих злочинів полягає в розголошенні вказаної інформації. Ознакою, завдяки якій можна розмежувати ці склади злочинів між собою, є суб'єкт злочину. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 293 КК Швейцарії, є особа, яка не має повноважень щодо інформації, яка відповідно до закону або рішення компетентного органу є таємницею. Суб'єктом злочинів, передбачених ст. ст. 320, 321, 321bis КК Швейцарії, є члени виборних органів, чиновники або особи, які повинні зберігати службову таємницю в зв'язку зі своїм посадовим або службовим становищем (ст. 320); духівники, адвокати, захисники, нотаріуси, ревізори, що зобов'язані зберігати таємницю на підставі зобов'язального права, лікарі, зубні лікарі, аптекарі, акушери, медсестри, яким таємниця була довірена внаслідок їхньої професійної діяльності (ст. 321); особи, яким службова таємниця стала відома в результаті їх дослідницької діяльності в області медицини або охорони здоров'я (ст. 321bis) [3, 277].

В Швеції кримінальна відповідальність за розголошення інформації з обмеженим доступом, яка є власністю держави, але не становить державної таємниці, передбачена в ст. 3 Розділу XX КК Швеції. Особи, що вчинили вказане діяння, підлягають відповідальності за порушення професійної конфіденційності. Предметом цього злочину є відомості, що визнаються таємницею згідно із законом, нормативним актом, наказом чи положенням. Суб'єктом злочину є особа, яка була зобов'язана зберігати в секреті таку таємницю.

В таких країнах, як Республіка Казахстан, Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Республіка Польща, державна інформація, що не становить державної таємниці, але до якої може бути обмежений доступ, має назву «службова таємниця». Наприклад, в Республіці Казахстан за розголошення службової таємниці кримінальна відповідальність передбачена ч. 3 ст. 172 КК Республіки Казахстан, а за втрату документів, що містять службову таємницю, а також предметів, відомості про які становлять службову таємницю — ч. 2 ст. 173 КК Республіка Казахстан [6, 194–195]. Ці діяння вказані в статтях, що передбачають відповідальність за незаконне одержання, розголошення державних секретів та втрату документів, предметів, що містять державні секрети, але відповідальність за діяння щодо службової таємниці передбачена окремими частинами цих статей.

В Республіці Болгарія, Швейцарії, Латвійській республіці, Швеції, Республіці Узбекистан, КНР, Республіці Білорусь, Республіці Польща, Данії суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони розголошення службової таємниці.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується умислом. В Республіці Казахстан та Швеції окремо передбачена відповідальність за необережне вчинення цього злочину (ч. 2 ст. 173 КК Казахстану, ч.2 ст. 3 КК Швеції).

Законодавства зарубіжних країн, що розглянуті, пов'язують можливість притягнення до кримінальної відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, яка є власністю держави, але не становить державної таємниці, з наявністю у суб'єкта злочину спеціальних ознак. Наприклад, в Естонії, Болгарії, Швейцарії можливим є притягнення до відповідальності будь-якої особи, але кри-

мінальна відповідальність таких осіб передбачена в окремих статтях (ст. 167–3 КК Естонії, ст. 293 КК Швейцарії) чи частинах статей (ч. 2 ст. 284 КК Болгарії).

Кримінально-правовій охороні підлягає не тільки інформація з обмеженим доступом, яка є власністю держави, а й інформація, що є власністю фізичних та недержавних юридичних осіб. Кримінальна відповідальність за незаконне поводження з такою інформацією передбачена, зокрема, ст. 226–13 (порушення професійної таємниці) КК Франції, ст. 250.12 (порушення прайвеси) Примірного КК США, § 353 d (незаконне розголошення відомостей про судові розгляди), § 355 (порушення податкової таємниці) КК ФРН, ст. 161–2 (використання конфіденційної інформації, що стосується угоди із цінними паперами емітента) КК Естонії, ст. 321 та КК Швейцарії (порушення поштової й телекомунікаційної таємниці), ст. 157 (посягання на особисту або сімейну таємницю), ст. 158 (порушення таємниці приватних переговорів), ст. 159 (порушення таємниці приватного листування, телефонних переговорів або повідомлень, переданих іншим способом) КК Грузії, ст. 269 (незаконне одержання інформації, що становить комерційну або банківську таємницю), ст. 270 (розголошення комерційної чи банківської таємниці), ст. 151 (незаконне збирання й поширення інформації про приватне життя), ст. 152 (розголошення медичної таємниці), ст. 153 (порушення таємниці листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних або інших повідомлень) Модельного КК країн-учасниць СНД, ст. 267 КК Польщі (одержання інформації, не призначеної для нього), § 153 (незаконне розкривання, знищення або привласнення листа або посилки або надання допомоги будь-якій іншій особі в здійсненні подібних дій) КК Данії тощо.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що злочини, предметом яких є інформація з обмеженим доступом, в залежності від власника інформації поділені на дві групи. До першої групи віднесені злочини, предметом яких визнається інформація, що є власністю держави, — шпигунство, розголошення державної таємниці, розголошення відомостей, що є власністю держави, але не становлять державної таємниці. До другої групи віднесені злочини, предметом яких є інформація, що є власністю фізичних та недержавних юридичних осіб. В законодавствах різних країн поняття інформації, що є власністю держави, але не становить державної таємниці, термінологічно має різні назви. В законодавствах таких країн, як США, ФРН, Естонія, Республіка Казахстан, Швейцарія, Республіка Болгарія, Швеція, Республіка Білорусь, Латвія, Республіка Польща, Данія, вказана інформація охороняється окремими нормами кримінальних законів. Об'єктивна сторона цих злочинів, як правило, визначається як розголошення відомостей, що є власністю держави, але не становлять державної таємниці. Кваліфікуючою ознакою злочинів є суспільно-небезпечні наслідки. Суб'єктивна сторона характеризується умислом. Суб'єктом злочину визнається особа, якій зазначені відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Література

1. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Перший протокол та протоколи № 1, 4, 6, 7, 9, 10 та 11 до Конвенції (Рим, 4.XI.1950) // *European Treaty Series*. — № 5.
2. Коментарій к Уголовному кодексу Российской Федерации [Текст] / под общ. ред. В. М. Лебеда. — М.: НОРМА, 2003. — 880 с.
3. Уголовный кодекс Швейцарии [Текст] / научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого А. В. Серебренниковой. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. — 350 с.
4. Уголовный кодекс ФРГ [Текст]: пер. с нем. — М.: Зерцало, 2000. — 208 с.
5. Уголовный кодекс Республики Узбекистан с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. — 338 с.
6. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 16 июня 1997 года № 167 // *Ведомости Парламента РК*. — 1997. — № 15–16, ст. 211. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. — 466 с.

С. Н. Кучанский, ст. преподаватель

Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОСОБЕННОСТИ УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ОХРАНЫ ИНФОРМАЦИИ С ОГРАНИЧЕННЫМ ДОСТУПОМ (МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ)

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены особенности уголовно-правовой защиты информации с ограниченным доступом на основании действующего законодательства ряда зарубежных стран, а также установлены объективные и субъективные признаки отдельных видов преступлений, предусматривающих уголовную ответственность за незаконный оборот информации с ограниченным доступом.

Ключевые слова: информация с ограниченным доступом, государственная тайна.